

Peygamber'in (s.a.v.) Dil Unsurları: Mantık, Belâgat ve Dil Felsefesi Açısından Bir Değerlendirme

Kübra Oğuz | 0009-0006-9721-0742 | kubra.oguz@ogr.iu.edu.tr

Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Mantık Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

ROR ID: [03a5qrr21](https://orcid.org/03a5qrr21)

Öz

Peygamber (s.a.v.) kendisine indirilen vahyi insanlara bildirmiş ve bu vahyi muhataplarına açıklamak suretiyle tebyin vazifesini icra etmiştir. Kur'ân-ı Kerîm, Peygamber'in (s.a.v.) hevâsından konuşmadığını ve onun sözlerinin vahiy kaynaklı olduğunu bildirmektedir. Onun sözleri, içerisinde şüphe barındırmayan hakikatlerin birer taşıyıcısıdır. Bu hakikatlerin muhataba aktarımında sözün maddesi kadar sûreti de önem arz etmektedir. Peygamber (s.a.v.) tebyin vazifesini "dil" vasıtasıyla icra etmiş ve muhatapları için sözü daha anlaşılır kılma ve ikna edici hale getirme noktasında dilin inceliklerini kullanmıştır. Peygamber'in (s.a.v.) müminlere yeni bir anlayış istikameti sunmasında ve onların düşünce dünyalarında değişim meydana getirmesinde "dil" önemli bir oynamaktadır. Bu çalışmada, Peygamber'in (s.a.v.) dilindeki lingüistik unsurlar ele alınarak onun sözlerine dair dil, anlam ve doğruluk değeri açısından bir inceleme ortaya konulacaktır. Bu inceleme temelde mantık ve dil felsefesi eksenli bir inceleme olmakla birlikte, belâgat ilmine dair konu ve kavramlardan da faydalanılmıştır. Çalışmanın ana hedefi, Peygamber'in (s.a.v.) dilindeki sabit ve değişken unsurların takibini yapmak ve dil-doğruluk ilişkisi bağlamında onun sözlerinin doğruluk değerine dair bir tahlil sunmaktır.

Anahtar Kelimeler

Mantık, Belâgat, Dil Felsefesi, Peygamber, Dil, Anlam, Doğruluk.

Atıf Bilgisi

Oğuz, Kübra. "Peygamber'in (s.a.v.) Dil Unsurları: Mantık, Belâgat ve Dil Felsefesi Açısından Bir Değerlendirme". *Düzce İlahiyat Dergisi* 7/1 (Haziran 2023), 87-113. <https://doi.org/10.61272/duid.1321187>

Geliş Tarihi	11.05.2023
Kabul Tarihi	15.06.2023
Yayın Tarihi	30.06.2023
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı - iThenticate
Etik Bildirim	etik.duzceilahiyat@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Language Elements of The Prophet (PBUH): an Evaluation in Terms of Logic, Rhetoric and Philosophy of Language

Kübra Oğuz | 0009-0006-9721-0742 | kubra.oguz@ogr.iu.edu.tr

Master Degree Student, Istanbul University Faculty of Theology, Department of Philosophy and Religious Sciences, Department of Logic, İstanbul, Türkiye

ROR ID: [03a5qrr21](https://orcid.org/03a5qrr21)

Abstract

The Prophet (PBUH) informed the people about the revelation that was revealed to him and performed the duty of informing by explaining this revelation to his interlocutors. The Qur'an states that the Prophet (PBUH) did not speak out of his desires and that his words are revelation. His words are carriers of truths without doubt. In conveying these truths to the addressee, the form of the word is as important as its matter. The Prophet (PBUH) performed his duty of explanation through "language" and used the subtleties of the language to make the speech more clear and convincing to the addressee. "Language" plays an important role in the Prophet's (PBUH) showing the believers a new direction of understanding and changing their world of thought. In this study, linguistic elements in the language of the Prophet (PBUH) will be discussed and an examination of his words in terms of language, meaning and truth will be presented. This examination is basically in terms of logic and philosophy of language, but the subjects and concepts of rhetoric are also used. The aim of this study is to follow the fixed and variable elements in the language of the Prophet (PBUH) and to present an analysis of the truth value of his words in the context of language-truth.

Keywords

Logic, Rhetoric, Philosophy of Language, Prophet (PBUH), Language, Meaning, Truth.

Citation

Oguz, Kubra. "Language Elements of The Prophet (PBUH): an Evaluation in Terms of Logic, Rhetoric and Philosophy of Language". *Düzce Divinity Journal* 7/1 (June 2023), 87-113. <https://doi.org/10.61272/duid.1321187>

Date of Submission	11.05.2023
Date of Acceptance	15.06.2023
Date of Publication	30.06.2023
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - iThenticate
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	etik.duzceilahiyat@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

Peygamber (s.a.v.) kendisinden önce gelmiş olan tüm peygamberler gibi kendisine indirilen vahyi insanlara ulaştırmak ve onları hayra davet etmek için gönderilmiştir. Bütün peygamberler gibi sevgili Peygamberimiz de anlamların taşıyıcısı olan sözcükleri ve bunların terkihiyle oluşan cümleleri kullanarak kendisine indirilen vahyi muhataplarına aktarmıştır.¹ Bu da göstermektedir ki dil, peygamberlik vazifesinin icrâsında önemli bir rol oynamaktadır. Zira hakikat bilgisinin insanlara açık ve anlaşılır bir halde sunulması, ancak karşılıklı anlaşma vasıtası olan “dil” ile mümkün olur.²

Peygamber (s.a.v.), Allah’ın (c.c.) elçisi olması ve ilâhî vahyin kendisine indirilmesi itibariyle tam, kâmil ve dosdoğru bir haberi insanlara bildirir.³ Kendisine indirilen ve insanlara tebliğ ve tebyin etmekle vazifelendirildiği bu haber, Peygamber’in (s.a.v.) hevâsından konuşmadığını ve ona tabi olunması gerektiğini insanlara bildirmektedir.⁴ Peygamber’in (s.a.v.) sözleri, ilâhî vahyin alıcısı olması hasebiyle doğruluğu kesin olan sözlerdir ve Kur’ân-ı Kerîm’den sonra insanlar için bağlayıcılık arz eder.⁵ Peygamber’e (s.a.v.) indirilen hakikat bilgisinin izleri, onun dilindeki lingüistik unsurlar üzerinden de takip edilebilmektedir. Bu makalede, Peygamber’in (s.a.v.) sözlerine dair genel olarak dil, anlam ve doğruluk değeri açısından bir inceleme ortaya konulacaktır. Bu inceleme temelde mantık ve dil felsefesi eksenli bir inceleme olmakla birlikte, belâgat ilmine dair konu ve kavramlardan da faydalanılmıştır. Çalışmanın ana hedefi, Peygamber’in (s.a.v.) dilindeki sabit ve değişken unsurların bir değerlendirmesini yaparak dil-doğruluk ilişkisi bağlamında onun sözlerinin doğruluk değerine dair bir tahlil sunmaktır.

1. Peygamber’in (s.a.v.) Dilindeki Genel Özellikler

Dil, insanlara tebliğ ve tebyin vazifesi bulunan Peygamber’in (s.a.v.) bu vazifeyi ifa etmesinde önemli bir vasıtaadır. Allah (c.c.), emirlerini iyice açıklaması için her peygamberi kendi kavminin diliyle gönderdiğini

¹ *Kur’ân Yolu* (Erişim 12 Şubat 2022), İbrâhîm 14/4.

² İbn Hazm, *et-Takrîb li-haddi’l-mantık*, çev. İbrahim Çapak - Yusuf Arıkaner (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2018), 68.

³ el-Hac 22/16.

⁴ en-Necm 53/3-4; Âl-i İmrân 3/32; el-Haşr 59/7; Muhammed 47/33; en-Nûr 24/52.

⁵ en-Nisâ 4/80.

bildirmiştir.⁶ Peygamber'in (s.a.v.) kalbine, insanları uyarması için apaçık Arapça bir dille Kur'ân-ı Kerîm indirilmiştir.⁷ Öyle ki onun ilk muhatapları, içerisinde bulunduğu Arap toplumdur. Peygamber'in (s.a.v.), kendisine indirilen vahyi muhataplarına aktarması için dili en güzel şekilde kullanması gerekmektedir.⁸ Zira dillendirilen şeyin doğruluk değeri ne kadar yüksek olsa da eğer ifadede dilsel bir kusur ya da anlamsal bir kapalılık varsa, bu anlamın doğruluğu muhatabın nefsinde sabit hale gelmeyebilir. Peygamber'in (s.a.v.) gönderildiği Arap toplumu, edebiyatta ilerlemiş ve sözü etkili kullanma konusunda mahir bir toplumdur. Bu sebeple onun dili, etkili söz söyleme ustalarını dahi etkileyebilecek bir üstünlükle donatılmış fasih ve belîğ bir dildir.⁹

Peygamber'in (s.a.v.) vazifesini ifa ederken kullandığı dil, bazı genel ilkelere sahiptir. Bunun yanında o, kendisine yöneltilen sorulara cevap verirken, muhatabının içinde bulunduğu durumu da göz önünde bulundurmuş ve onun için en uygun ve hayırlı olanı tavsiye etmiştir.¹⁰ Örneğin Peygamber (s.a.v.), cihadın faziletlerinden söz ederek cihada teşvik etmiş ve Allah'a (c.c.) ve Resulü'ne (s.a.v.) iman edip cihat edenlerin cennete gireceğini müjdelemiştir.¹¹ Bunun yanında anne ve babası sağ olan bir kimseye cihada gitmek yerine kalıp onlara hizmet etmesini tavsiye etmiştir.¹² Kadınlar içinse en faziletli cihadın mebrûr hac olduğunu ifade etmiştir.¹³ Bazı kimseler için en makbul amelin cihad olduğunu ifade ederken, bazıları içinse oruç olduğunu söylemiştir.¹⁴ Peygamber (s.a.v.) insanların örfleri, sosyal-ekonomik koşulları ve fitrî yapılarındaki farklılıkları göz ardı etmemiş, karşısındaki kişinin durumuna ve ihtiyacına göre

⁶ İbrâhîm 14/4.

⁷ eş-Şuarâ 26/193-195.

⁸ M. Akif Özdoğan, "Arap Dili ve Edebiyatı Kaynaklarında Hz. Peygamber'in Dil ve Edebiyattaki Yeri Bir Bakış", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5/1 (Şubat 2005), 225.

⁹ Özdoğan, "Arap Dili ve Edebiyatı Kaynaklarında Hz. Peygamber'in Dil ve Edebiyattaki Yeri Bir Bakış", 224.

¹⁰ İbrahim Canan, *Peygamberimizin (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) Tebliğ Metotları* (İzmir: Yeni Akademi Yayınları, 2007), 102.

¹¹ Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi'u's-sahîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: Matba'at-u İsa el-Bâbî el-Halebî ve Şürekâuhû, 1374/1955), "İmâre", 103.

¹² Müslim, "Birr", 6.

¹³ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, nşr. Mustafa Dîb el-Buğâ (Dimaşk: Dâru İbn Kesir, 1414/1993), "Cihâd", 1 (No. 2632).

¹⁴ Canan, *Peygamberimizin (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) Tebliğ Metotları*, 102.

söz söylemiştir.¹⁵ Bu anlamda Peygamber'in (s.a.v.) farklı kişi ve durumlar karşısında verdiği farklı hüküm ve tavsiyeler, zâhiren bakıldığında onun dilinde de bir farklılaşma meydana geldiğini düşündürebilir. Ancak bu farklılaşmalar, tebliğin temel esaslarına ve Peygamber'in (s.a.v.) dilindeki ana unsurlara dair değil; yalnızca bunların vurgularına dair bir farklılaşmadan ibarettir. Zira pratiğe dair meselelerde farklı koşulları göz ardı etmek suretiyle takip edilen salt tutarlılık, zulme sebebiyet verebilir. Ancak Peygamber'in (s.a.v.) dilindeki bu vurgu farklarının ardında, onun dilinde en başından en sonuna kadar değişmeyen bazı temel unsurlar ve tebliğinde asla taviz vermediği temel esaslar vardır. Bu esasların başında tevhid esası gelmektedir. Öyle ki Peygamber (s.a.v.), tüm insanları tek ve bir olan Allah'a (c.c.) iman etmeye davet etmiş ve şirkten sakındırmıştır.¹⁶ Onun bildirmiş olduğu İslâm dini, tevhid merkezli bir dindir.¹⁷

Peygamber'in (s.a.v.) sözleri, akıl ilkeleri ve dış dünyadaki gerçeklikle uyumludur. Bu gerçekliklerin ötesinde, duyularla bilgisine ulaşmanın mümkün olmadığı metafizik ve gaybî haberleri de bildirir.¹⁸ Onun dilinde kullandığı kavramlar, tamamen maddeye ve dış gerçekliğe işaret eden kavramlar değildir. Muhataplarının zihninde, maddî anlamların yanında mânevî anlamların da önemli yer tuttuğu yeni bir dünya inşa eder. İnananların zihin dünyasını salt maddî anlamın egemenliğinden kurtarır ve yaratılışın asıl gayesini hatırlatacak mânevî anlamlarla zenginleştirir.¹⁹ Dilde meydana gelen bu değişim, düşüncedeki değişimi de beraberinde getirir.²⁰

2. Peygamber'in (s.a.v.) Dilindeki Biçimsel Yapı

Peygamber'in (sav) dilindeki biçimsel yapı incelendiğinde, morfoloji ve sentaks açısından bir kural dışılık ve eksikliğe rastlanmamaktadır. Onun söz söylerken kullandığı lafızlar ve kurduğu terkipler, anlaşılabilirliğe ve akılda

¹⁵ Vecih Uzunoğlu, "Hz. Peygamber'in Edebî Yönü", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 32 (2010), 54.

¹⁶ Müslim, "İmân", 23; Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Seybânî Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb el-Arnâvut - Âdil Mürşid (Türkiye: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001), 38/474 (No. 23489).

¹⁷ Müslim, "İmân", 21.

¹⁸ Ölümünden sonraki hayat ve cennet-cehennemle ilgili hadisler gaybî haberlere örnek olabilir. bk: Müslim, "İmân", 296.

¹⁹ Canan, *Peygamberimizin (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) Tebliğ Metotları*, 314-315.

²⁰ Mustafa Yeşil, "Mantık Felsefesi: Dil, Anlam ve Doğruluk", *İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/1 (2015), 102.

kalıcılığa mâni olan kusurları içermemektedir.²¹ Belâgat ilminde sözün bu özelliklere sahip olmasına “fesahat” denirken; böyle söz söyleyen kimseler “fasih” diye isimlendirilmektedir.²² Peygamber (s.a.v.), Arapların en fasihi olduğunu ifade etmiştir.²³

Peygamber (s.a.v.), muhatapları için beyânı cazip hale getirmek suretiyle bir ön hazırlık yapmaya ihtimam göstermiştir. Bu ön hazırlığını bazen soru sorarak, bazen de tekrar gibi unsurlarla gerçekleştirmiştir.²⁴ Tekrarın kullanılmasının makbul olduğu ve olmadığı bazı durumlar mevcuttur. İhtiyaca göre ve yerinde kullanılan tekrar ifadeleri makbul görülürken; gereksiz yere kullanılan tekrar ifadeleri yerilmiş ve boş söz sayılmıştır.²⁵ Peygamber (s.a.v.), muhatabın dikkatini çekerek konuyla ilgili merak uyandırmak, sözün gayesinin anlaşılmasını garantilemek ve konunun önemini vurgulamak için tekrar ifadeleri kullanmıştır.²⁶ Örneğin yanında annesi, babası veya her ikisi yaşlandığı halde cennete giremeyen kimseler için “Burnu sürtülsün! Burnu sürtülsün! Burnu sürtülsün!” ifadesini kullanmıştır.²⁷ Peygamber'in (s.a.v.) tekrar ifadelerine başvurduğu bazı sahâbîler tarafından da rivayet edilmiştir.²⁸

Peygamber'in (s.a.v.) başvurduğu bir diğer unsur yemin ifadeleridir. Yemin ifadeleri, ardından gelecek sözü kuvvetlendirmek ve önemine dikkat çekmek için kullanılan unsurlardır.²⁹ Kur'ân'da da bu ifadelere sıkça rastlanmaktadır.³⁰ Peygamber'in (s.a.v.) başvurduğu diğer bir unsur ise sayılardır. Peygamber (s.a.v.), bir mükâfatın büyüklüğüne ya da azâbın şiddetine dikkat çekmek için kesretten kinaye olarak ifade edebileceğimiz sayı ifadeleri kullanmıştır. Aynı şekilde en ufak bir iyiliğin karşılıksız kalmayacağını ifade etmek için de sayılara başvurmuştur. Sayı, emirleri yapma ve yasaklardan

²¹ Uzunoğlu, “Hz. Peygamber'in Edebî Yönü”, 44.

²² Mustafa Çuhadar, “Fesahat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 2 Şubat 2022).

²³ Suyûtî, *el-Müzhir fi 'ulûmi'l-luğa* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998), 7.

²⁴ Mustafa Canlı, “Hz. Peygamber Örneğinde Sözlü ve Sözsüz İletişim”, *Bilimname* 17/2 (Haziran 2008), 155.

²⁵ İsmail Durmuş, “İtnâb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 9 Şubat 2022).

²⁶ Canan, *Peygamberimizin (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) Tebliğ Metotları*, 305.

²⁷ Müslim, “Birr”, 10.

²⁸ Buhârî, “İlm”, 30.

²⁹ Canan, *Peygamberimizin (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) Tebliğ Metotları*, 347.

³⁰ el-Asr 103/1; Yâsîn 36/2; ez-Zâriyât 51/1.

sakınma noktasında teşvik edici ve caydırıcı bir unsur olarak Peygamber'in (s.a.v.) dilinde kullanılmıştır.³¹ Bunların dışında Peygamber (s.a.v.), bahsedeceği konunun önemini vurgulamak ve tebliğin içeriğini ilgi çekici hale getirmek için istiâze ifadelerine ve nadir de olsa lanet lafızlarına başvurmuştur. Bu tarz ifadeler, çoğunlukla örfen yaygın olan ve Peygamber'in (s.a.v.) muhataplarının aşına olduğu kullanımlardır.

Peygamber'in (s.a.v.) dilinde bu îcâbî unsurların yanında bazı selbî unsurlar da bulunmaktadır. Onun sözleri, argo tabirler ve hakaret ifadeleri içermemektedir.³² O, kimseye kaba bir söz ya da tavır sarf etmemiş, kimsenin yüzüne karşı bir tenkit ifadesi de kullanmamıştır. Zira bir hadis-i şerifte "Ey Aişe, benim kaba davrandığımı ne zaman gördün?" buyurmuştur.³³ Mâtürîdî, Peygamber'in (s.a.v.) inkârcılara karşı da kaba sözler sarf etmemesi ve onlara yaranmak için stratejik ifadeler kullanmamasını, onun peygamberliğinin bir delili olarak görmüştür.³⁴

3. Peygamber'in (s.a.v.) Dili ve Belâgati

Belâgat, sözlükte "sözün fasih ve açık seçik olması" anlamına gelmektedir.³⁵ İbn Hazm, sözün herkes için anlamlı ve etkili olmasının "belâgat" diye isimlendirildiğini ifade etmiştir. Ona göre belâgat, avamın daha önce duymadığı için; havasın da daha önce ne nazım ne de anlam açısından benzerini görmediği için dikkatini çeken ve semantik açıdan tam olarak kavradığı lafızla olur. Belîğ bir sözde lafza kendisinden olmayan bir şey fazladan eklenmediği gibi, kendinden olan bir şey de eksiltilerek noksan bırakılmaz yani morfolojik olarak tamdır. Lafız, muhatabın anlayışına yaklaştırılarak açık şekilde kullanılır. Muhatabın anlayışı yüksekse söz kısa tutulurken; anlayışı zayıf kimse için ek açıklamalar yapılır. Gereksiz tekrarlardan kaçınılmakla birlikte, dalgın olan ve kabul etmeyen kimse için tekrara başvurulur.³⁶ Peygamber'in (s.a.v.) sözleri, bu özellikleri taşıyan belîğ sözlerdir.³⁷

³¹ Canan, *Peygamberimizin (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) Tebliğ Metotları*, 358.

³² Mehmet Özkan, *Hizmet Peygamber ve Gençlik Sorunları*, (Konya: Palet Yayınları, 2019), 99.

³³ Buhârî, "Edeb", 38 (No. 5685).

³⁴ Ebû Mansûr Mâtürîdî, *Kitabü't-Tevhîd*, thk. Bekir Topaloğlu (İstanbul: İSAM Yayınları, 2013), 373.

³⁵ Hulusi Kılıç, "Belâgat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 10 Şubat 2022).

³⁶ İbn Hazm, *et-Takrîb*, 482,483.

³⁷ Özdoğan, "Arap Dili ve Edebiyatı Kaynaklarında Hz. Peygamber'in Dil ve Edebiyattaki

Belâgat, bir meleke olarak sözün fasih olmasının yanında doğru yer ve zamanda yeterli şekilde söylenmesini ifade eder. Peygamber (s.a.v.), karşındaki muhatabının durumuna göre bir dil ve üslup kullanmayı tercih etmiştir. Bu bazen sade ve yalın bir dil olurken; bazen süslü ve edebî bir dil olmuştur. Ancak Peygamber'in (s.a.v.) dili, her ne kadar farklı zaman ve durumlarda farklı üsluplar içerse de her zaman açık ve anlaşılır bir dil olmuştur. Öyle ki açık bir dil kullanmayan kimselere "Kıyamet günü bana en uzak olanlar, sözü karmaşık söyleyenler, lüzumsuz yere uzatanlar ve aşırı mübalağa yapanlardır." sözüyle uyarıda bulunmuştur.³⁸ Özellikle dikkat çekmek istediği bir husus olmadığı müddetçe garip lafızlar kullanmamıştır. Zira bazı durumlarda garip lafızlar belâgattan sayılırken, bunların çok fazla kullanılması belâgattan sayılmayacağı gibi hoş da karşılanmamıştır.³⁹

Bir ilim olarak belâgat, güzel söz öyleme usul ve kaidelerini incelemektedir. Meânî, bed'î ve beyân olmak üzere üç kısma ayrılır.⁴⁰ Meânî, sözün uygun yerde ve zamanda söylenmesini incelerken bed'î, ifadeyi güzelleştiren unsurları incelemektedir. Beyân ise bir anlamı açıklık-kapalılık açısından çeşitli yollarla ifade etme kaidelerini inceler.⁴¹

3.1. Meânî

Meânî, sözün yere ve duruma uygun olarak söylenme ilkelerini inceleyen ilimdir. Mantık ilminde retorik kitaplarında da Meânî konularına dair açıklamalar yer almaktadır.⁴² Anlam eğer az sözle ifade edildiyse îcâz, çok sözle ifade edildiyse itnâb, eğer söz ile taşıdığı anlam eşit ise de müsâvât şeklinde isimlendirilir.⁴³ Anlam ile sözün birbirine eşit olması, dinleyen kişiye herhangi bir ek anlam kazandırmamakla birlikte onun anlayışını

Yerine Bir Bakış", 224.

³⁸ Muhammed Kabakoz, *İlk Defa Hadislerde Geçen ve Hz. Peygamber Tarafından Özel Anlamda Kullanılan Kelimeler ve Deyimler* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 23.

³⁹ İbn Hazm, *et-Takrîb*, 483.

⁴⁰ Hulusi Kılıç, "Belâgat".

⁴¹ İsmail Durmuş, "İhbâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 22 Şubat 2022).

⁴² İbn Rüşd, *Telhîsu'l-hatâbe*, thk. Abdurrahman Bedevi (Kuvveyt: Vekaletü'l Matbuat, 595/1198), 277.

⁴³ Nusreddin Bolelli, *Belâgat: Beyân-Meânî-Bed'î İlimleri Arap Edebiyatı* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2001), 275.

kolaylaştırabilmektedir.⁴⁴ Ancak belâgatte muteber görülen îcâz olmuştur. Öyle ki îcâz, “Kastedilen anlamın gereği ne ise sözü onunla açıklamak” şeklinde tarif edilmiştir.⁴⁵ Îcâz, bir anlamı en az sözle, açık ve tam olarak ifade etme şeklindedir. Ancak sözü kısa tutmak, anlamın bir kısmının eksik olarak aktarılmasına sebep oluyorsa bu îcâz değil ihlâl olarak isimlendirilir.

Peygamber'in (s.a.v.) sözleri, az kelime ile çok anlam ifade eden veciz sözlerdir. Sözlerin gereksiz uzunlukta olmayıp kısa ve öz olması, anlamın muhataba daha açık ve yalın biçimde aktarılması açısından oldukça önemlidir.⁴⁶ Peygamber (s.a.v.); kendi dilindeki bu yalınlığı ifade etmek için “Ben cevâmiu'l-kelim ile gönderildim.”⁴⁷ buyurmaktadır. Sözün cevâmiu'l-kelim olması, az kelimedeki çok anlamı toplamasını ifade eder.⁴⁸ İmam Buhârî'ye göre Peygamber'in (s.a.v.) kendisinden önceki birden çok emri daha az sayıda emirde toplamasını anlamına da gelmektedir.⁴⁹ Az sözle çok anlam ifade etmek, Peygamber'in (s.a.v.) dilinin en belirgin özelliklerindedir.⁵⁰ Sözü uzatmayıp kısa ve öz konuşmak edebî açıdan muteber görülmesinin yanında, bir bilginin ya da bilgi sistemin aktarımındaki basitlik, mantıksal olarak da sözün doğruluğa daha yakın olmasının bir işareti kabul edilmiştir. Bir hakikati anlatmada insan çabasının artması, o hakikatin açıklığı ve doğruluk değeriyle ters orantılıdır. Apaçık hakikatleri ifade etmek için çok ve karmaşık söze ihtiyaç duyulmaz. Modern dönemde de bir teorinin basitçe ifade edilmesi, onun doğruya daha yakın olduğunun bir göstergesi sayılmıştır. Ockham'ın usturası teorisine göre, bir açıklamanın mümkün olan en az varsayıma dayanması ve her zaman daha basit olan açıklamanın tercih edilmesi gerekmektedir.⁵¹

Peygamber'in (s.a.v.) dilindeki ifadeler, apaçık hakikatlere delâlet eden basit ve anlaşılır sözlerdir. O, muhatabının anlayış durumuna göre bazı

⁴⁴ İbn Rüşd, *Telhîsu'l-hatâbe*, 270.

⁴⁵ M. A. Yekta Saraç, “İcâz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 13 Şubat 2022).

⁴⁶ Canlı, “Hz. Peygamber Örneğinde Sözlü ve Sözsüz İletişim”, 153.

⁴⁷ Buhârî, “Tâbir”, 22 (No. 6611).

⁴⁸ M. Yaşar Kandemir, “Cevâmiu'l-Kelim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 13 Şubat 2022).

⁴⁹ Ahmet Uzun, *Sahih-i Buhârî'deki Cevâmiu'l Kelim Nitelikli Hadislerin Değerlendirilmesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 24.

⁵⁰ Canlı, “Hz. Peygamber Örneğinde Sözlü ve Sözsüz İletişim”, 153.

⁵¹ Brian Dignan, “Occam's Razor”, *Encyclopedia Britannica* (Erişim 28 Şubat 2022).

zamanlarda daha fazla açıklama yapma gereği duymuş olsa da gereksiz sözcükler ve karmaşık ifadelerle başvurmamıştır. Onun dili, veciz ifadeler içermektedir.⁵² İtnâb, îcâzın zıttı olup, ifade edilecek anlam için fazlaca söz kullanmayı ifade eder.⁵³ Tekrar, itnâb unsurlarından biridir ve bahsi geçtiği üzere ihtiyaç hali gibi bazı durumlarda hoş görülmektedir. Öyle ki Câhız, “Kelime veya cümlelerden bir kısmını tekrarlamayı acizlik sayan hiçbir hatip bilmiyoruz.” demiştir.⁵⁴ Ancak genel anlamda veciz sözün daha belîğ olduğu kabul görmüştür.

3.2. Bedî'

Bedî' ilmi, sözün lafız ve anlamlarını güzelleştirme yollarını inceleyen bir ilimdir.⁵⁵ Peygamber'in (s.a.v.) gönderildiği toplum, söz sanatları konusunda oldukça ileri seviyede bir toplumdur. Peygamber (s.a.v.) de bu toplumu etkileyecek şekilde güzel söz söyleme meziyetiyle ve mükemmel bir dil özelliğiyle donatılmıştır.⁵⁶ O, kafiyeli lafızlar ve uyumlu cümleler ile söz söylemiştir. Ancak Kur'ân-ı Kerim'in de bildirdiği üzere Peygamber (s.a.v.) bir şair değildir ve ona öğretilen de şiir değil, apaçık Kur'ân'dır.⁵⁷ Peygamber'in (s.a.v.) gönderilmiş olduğu toplumda şiir oldukça önemli bir yere sahiptir. Uğraştıkları edebî bir sanat olmasının ötesinde hayatlarının her alanında kullandıkları bir araçtır.⁵⁸ Şiir, cahiliye Arapları için “ilim” ile eşdeğer görülmüştür ve onların her türlü mânevî birikimini ifade etmektedir.⁵⁹ Aynı zamanda önemli bir güç ve üstünlük göstergesidir. O dönemin basın yayın organı gibi işlev görerek, Arapları ilgilendiren birçok alana dair geniş bir muhtevayı içinde barındırmaktadır.⁶⁰

Şiir, sözü süsleyip güzel göstererek muhatabı ikna etmek için kullanılan bir enstrümandır. Her ne kadar sûreti güzel ve ikna edici olsa da maddesi yalan

⁵² Uzunoğlu, “Hz. Peygamber'in Edebî Yönü”, 46.

⁵³ Bolelli, *Belâgat: Beyân-Meânî-Bedî' İlimleri Arap Edebiyatı*, 286.

⁵⁴ Canlı, “Hz. Peygamber Örneğinde Sözlü ve Sözsüz İletişim”, 155.

⁵⁵ Bolelli, *Belâgat: Beyân-Meânî-Bedî' İlimleri Arap Edebiyatı*, 309.

⁵⁶ Recep Aslan, “Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Üslubu ve Anlatım Tarzı”, *İlahiyat Akademi Dergisi* 14 (Aralık 2021), 224.

⁵⁷ Yâsîn 36/69.

⁵⁸ Uzunoğlu, *Hz. Peygamber'in Edebî Yönü*, 48.

⁵⁹ Hanifi Özcan, *Mâturîdî'de Bilgi Problemi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1993), 12.

⁶⁰ Canan, *Peygamberimizin (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) Tebliğ Metotları*, 239.

olabilir, doğruluk değerini kendi içerisinde barındırmaz. Öyle ki “Doğruluk herkesin süsüdür, ama şairle laf taşıyan müstesna.” denilmiştir.⁶¹ Dolayısıyla Peygamber’in (s.a.v.) dili, anlamları süslü göstererek muhatabı ikna etmenin ötesinde, doğruluğu apaçık olan tam ve kâmil anlamların ifadelerini içermesi hasebiyle bir şairin dilinden ayrılır. Peygamber (s.a.v.), yalnızca dil açısından değil, bu dilin taşıdığı anlamlar ve doğruluk değerleri açısından da dosdoğru ve tastamamdır. Ancak Peygamber (s.a.v.), içinde bulunduğu toplumun söz söyleme konusundaki maharetini göz ardı etmemiş ve onlara tam da maharetli oldukları bu konuda meydan okumuştur. Peygamber’in (s.a.v.) yaptığı bu edebi meydan okumalar “tehadî” olarak isimlendirilmektedir.

3.3. Beyân

Beyân, genel anlamıyla “bir şeyi açık ve net olarak açıklamak, anlaşılır hale getirmek” demektir.⁶² Beyân, peygamberlerin vazifelerinden biridir ve anlamı muhatabın anlayacağı açık bir şekilde aktarmayı ifade eder.⁶³ Peygamber (s.a.v.) de kendisine bildirilen hakikatleri insanlara beyân etmiştir. İbn Hazm’a göre beyânın mertebelerinden biri “dil”dir. Bu mertebede anlam, muhatapta açıklık kazanır ve konuşanın nefsinde sabit olan anlam muhataba geçerek onun da nefsinde sabit hale gelir.⁶⁴ Yani dil, muhatabın zihin dünyasında anlamın yerleştiği bir mertebe olması hasebiyle anlam inşasında etkin rol oynar. Peygamber (s.a.v.), kendisine indirilen hakikat bilgisini açık ve anlaşılır bir dille muhataplarına iletmiş ve bu hakikatler onlarda da açık hale gelerek nefislerinde sabit olmuştur. Onu hürmet nazarıyla dinleyen ve anlamak isteyerek herkes, sözlerinde hakkın tecellî ettiğini bilmektedir.⁶⁵

Bir belâgat terimi olarak beyân ise, bir anlamın, farklı anlatım biçimlerinde ifade edilmesini inceleyen ilimdir.⁶⁶ Bu anlatım biçimleri, güç ve açıklık derecelerine göre “mecaz”, “kinaye”, “teşbih”, “temsîl” ve “istiare” gibi isimler almaktadır. Peygamber (s.a.v.), muhatabının durumunu ve anlayış

⁶¹ İbn Hazm, *et-Takrîb*, 486.

⁶² Özdoğan, “Arap Dili ve Edebiyatı Kaynaklarında Hz. Peygamber’in Dil ve Edebiyattaki Yerine Bir Bakış”, 231.

⁶³ İbrahim Kâfi Dönmez, “Beyân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 14 Şubat 2022).

⁶⁴ İbn Hazm, *et-Takrîb*, 40.

⁶⁵ Mâturîdî, *Kitabu’t-Tevhîd*, 373.

⁶⁶ Nasrullah Hacımüftüoğlu, “Beyân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 12 Şubat 2022).

seviyesini göz önünde bulundurarak, sözü güzelleştirmek, monotonluktan kurtarmak ve anlaşılmasını kolaylaştırmak için zaman zaman bu anlatımlara başvurmuştur.⁶⁷ Temsil, teşbih, istiare ve mecaz, didaktik bir yönü de bulunan ve tedrisatta başvurulan önemli unsurlardır.⁶⁸

Peygamber (s.a.v.), birçok kavramı mecaz anlamlarıyla kullanmıştır. Mecaz anlamlar, sözün tesirini arttırmakta ve kavrayışı yükselterek sürekli hale getirmektedir. Melek, şeytan, iman, küfür, cihat ve hicret gibi kavramlar, Peygamber'in (s.a.v.) dilinde hakiki anlamlarının yanında mecaz anlamlarıyla ve zaman zaman birer sembol olarak kullanılmıştır. Anlama genişlik kazandıran bu kullanımlar, her çağda ve her anlayıştaki insana kendince bir pay çıkarma imkânı tanır.⁶⁹ Örneğin "hicret" kavramı, müminlerin zihninde yalnızca tarihi bir hadiseyi ifade eden bir anlam olarak bulunmamaktadır. Peygamber'in (s.a.v.) dilinde bu kavram canlılık ve istikrar kazanmış; müminlerin zihin dünyasına yeni bir anlayış istikameti getirmiştir. Peygamber (s.a.v.), gerçek muhacirin, Allah'ın (c.c.) kendisine yasak ettiği şeyden kaçan kimse olduğunu ifade etmiştir.⁷⁰ Böylece müminler hicret heyecanını yaşama ve sevabına kavuşma imkânı elde etmişlerdir.

"Hicret sevabı" ya da "cihat sevabı" gibi teşvik edici kullanımların yanında "şeytan işi, şeytanın pislikleri" gibi caydırıcı kullanımlar da Peygamber'in (s.a.v.) dilinde görülmektedir. Peygamber'in (s.a.v.) dilinde "şeytan" kavramı, dindeki tüm yasak ve kötülükleri ifade eden çok geniş bir anlamda kullanılır. Bunun yanında "cahiliye" kavramı, geçmişte bırakılması gereken kötü alışkanlıkları ifade eden caydırıcı kavramlardan biridir. "Eski milletler" ise yapılan kötülükler neticesinde karşılaşılan musibetleri ve Allah (c.c.) yolunda olanlara gelen yardımları ifade etme noktasında kolaylık sağlayan bir kavramdır.⁷¹ Bu tarz dini telakkilerin mecaz anlamlarıyla kullanılması, emir ve yasakların ifade edilmesinde büyük bir kolaylık sağlamakta ve teşvik ve caydırma noktasında etkin rol oynamaktadır. Bu kavramlar sayesinde birçok gündelik fiil dinî bir değere kavuşur. Ve müminin anlam dünyasında bu kavramların ne derece canlı olduğuna bağlı olarak din onun hayatında

⁶⁷ Canlı, "Hz. Peygamber Örneğinde Sözlü ve Sözsüz İletişim", 157.

⁶⁸ Canan, *Peygamberimizin Tebliğ Metotları*, 311.

⁶⁹ Canan, *Peygamberimizin Tebliğ Metotları*, 314.

⁷⁰ Bk. Buhârî, "İmân", 3 (No. 10).

⁷¹ Canan, *Peygamberimizin Tebliğ Metotları*, 333.

müessiriyet kazanır.⁷² Peygamber'in (s.a.v.) sözündeki beyânla ilgili unsurlara baktığımızda, Onun dilinin bir yönüyle literal olmasının yanında diğer yönüyle alegorik olduğunu söylemek mümkündür.

4. Peygamber'in (s.a.v.) Dilinde Anlam İnşası

Peygamber'in (s.a.v.) dilinde başvurduğu bu mecaz anlamlar, müminlerin önce anlam dünyasını ve beraberinde de yaşantısını maddileşmekten kurtarmaktadır. Peygamber (s.a.v.), emir ve yasakları ifade ederken bunları maddî sebepleriyle zikretseydi, müminlerin zihin dünyasında maddî anlamlar bulunacak ve yaşantıları da bu ölçüde maddî sebep ve sonuçlar üzerinden ikâme olacaktı. Ancak Peygamber'in (s.a.v.) dili, yaşadığımız dünyada gözle görülen sebepliliğin ardında birer hakiki sebep olduğunu ve varlık âleminin yalnızca görünenden ibaret olmadığını bildirmekte; bu anlayışı müminlerin zihin dünyalarına naksetmektedir. Müminlerin zihninde oluşan bu ilişkilendirme (association),⁷³ hayatlarının her anında ve yaşadıkları tüm tecrübelerde var oluş gayelerini hatırlamalarında yardımcı olmaktadır. Ve yine bu ilişkilendirme, kâinata baktıklarında yaratıcının sıfatlarının tecellîlerini görmelerini sağlayarak; müminlerin zihin dünyasını maddî anlamların sınırlılığından kurtarmaktadır. Bu sayede müminler, imanın karşıtı olan küfre düşmedikleri gibi küfrân-ı nimete de düşmemekte ve şükredenlerden olma imkânını yakalamaktadırlar.

Peygamber (s.a.v.), tebliğin içeriğini daha cazip kılmak ve muhatabının daha iyi öğrenmesini sağlamak için bazı müphem lafızları da kullanmıştır.⁷⁴ Örneğin bir hadiste “müfferredûn” lafzını kullanmış ve sahabîlerin sorusu üzerine bu kavramı “Allah'ı çokça zikredenler” olarak açıklamıştır.⁷⁵ Bazı zamanlarda ise Peygamber (s.a.v.), esasında müphem olmayan bir lafzın anlamını sorup cevapları duyduktan sonra, o lafza malum anlamının dışında farklı bir anlam yüklemiştir. Peygamber (s.a.v.), “müflis”⁷⁶ ve “pehlivan”⁷⁷ gibi

⁷² Canan, *Peygamberimizin Tebliğ Metotları*, 312.

⁷³ Association, “birlik”, “ortaklık”, “ilişkilendirme”, “bağlantı”, “zihinsel bağlantılar”, “dernek”, “cemiyet” gibi anlamlara gelmektedir. Felsefede ise, zihinsel fenomenlerin ardışıklığını açıklamak için kullanılır. Bir fikir, bir ilke ile ilişkilendirilirse, zihinde birinin diğerini takip ettiği düşünülür. Bk. “Association”, *Encyclopedia Britannica* (Erişim 15 Ocak 2022).

⁷⁴ Canan, *Peygamberimizin Tebliğ Metotları*, 363.

⁷⁵ Müslim, “Zikr”, 4.

⁷⁶ Bk. Müslim, “Birr”, 59.

⁷⁷ Bk. Müslim, “Birr”, 106.

iyi bilinen kavramlar üzerinde yapay bir müphemiyet oluşturarak; bu kavramlara yeni birer muhteva kazandırmıştır. Böylelikle malum olan bazı kavramların asıl anlamlarının ne olduğunu aktarmış ve muhataplarının bakış açısında değişiklik meydana getirmiştir. Düşüncenin yoğrulduğu ve şekillendiği bir tekne olan dil,⁷⁸ Peygamber'in (s.a.v.) muhataplarının zihin dünyasındaki değişimi gerçekleştirmesinde bir araç olarak rol oynamaktadır. Peygamber'in (s.a.v.) dili, müminlerin zihninde yeni bir anlam dünyası inşa ederek, onların kendilerine ve kâinata bakış açılarını değiştirmiştir.

Dilde meydana gelen farklılık, zihin dünyasındaki farklılaşmayı beraberinde getirir.⁷⁹ "Düşüncenin nihai belirleyicisi dildir."⁸⁰ Bütün topluluklar, kullandıkları kavramlar ile nesnelere, olayları, olguları, özellikleri vb. sınıflandırır. Ve bu sınıflandırmaya göre dünya görüşleri şekillenir. Durkheim'e göre "Nesnelere sınıflandırılması, insanların sınıflandırılmasını yeniden üretir."⁸¹ Dil, düşünceyi şekillendirir ve zihin dünyasına yön verir. Peygamber'in (s.a.v.) dili de müminlere has yeni bir anlam dünyası inşa ederek onların başta cahiliye zihniyeti olmak üzere tüm diğer düşünüş biçimlerinden farklı bir anlam dünyasına sahip olmalarında önemli bir rol oynamıştır.

5. Peygamber'in (s.a.v.) Dilinde İhbârî ve İnşâî İfadeler

Sözler, ihbârî ve inşâî olmak üzere iki kısma ayrılır. Doğrulanması ya da yanlıştırılması mümkün olan sözler "ihbârî" iken; bu ihtimali taşımayan sözler "inşâî" olarak ifade edilir.⁸² İhbârî sözler, önermeleri teşkil eden ve tasdike konu olan sözlerdir.⁸³ Haber niteliğine ve bilgi verici özelliğe sahiptirler. Bu bilgi verici sözler esasında tebliğin başıdır. Çünkü insanın tebliğe muhatap kılınması, bilginin süjesi olması itibariyledir. İnsan, sahip olduğu akıl sayesinde bilginin süjesi haline gelmekte ve yine bu akıl sayesinde teklife konu olmaktadır.⁸⁴

⁷⁸ Hüsamettin Arslan, *Epistemik Cemaat* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1991), 31.

⁷⁹ Yeşil, "Mantık Felsefesi: Dil, Anlam ve Doğruluk", 102.

⁸⁰ Arslan, *Epistemik Cemaat*, 33.

⁸¹ Arslan, *Epistemik Cemaat*, 38.

⁸² Kâtibî, *Şemsiyye Risâlesi* (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2017), 67.

⁸³ İbrahim Emiroğlu, "Mantık", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 15 Haziran 2023).

⁸⁴ Engin Erdem, "Hanefî-Mâtürîdî Gelenekte Bilgi ve İman", *Diyanet İlmî Dergi* 54 (2018), 61.

Akletmeyen ve bilginin süjesi olmayan kimseler ise mükellef sayılmamışlardır.⁸⁵ Dolayısıyla hem inançtan hem de amelden önce zaruri olarak bilgi gerekir.⁸⁶ Bu bilgi, Peygamber'in (s.a.v.) bildirmesiyle ve akıl yürütme yoluyla ve elde edilir.⁸⁷ Peygamber'in (s.a.v.) bildirdiği ihbârî sözler, tebliğin temel esasını teşkil eden bilgilerin muhataba aktarılmasını sağlar.

Bilgi, beraberinde eylemeyi de gerekli kılmaktadır. Eylem noktasında ise Peygamber'in (s.a.v.) dili buyurgan ve inşâ edici bir dildir. İnşâ ifadeleri, emir, nehiy, soru, temenni, nida ve dua gibi çeşitli kiplerle gelir. İbn Haldun'a göre ihbârî cümleler anlamlarını dış dünyayla olan mutabakatları sayesinde kazanırken; inşâî cümleler anlamlarını kendi içlerinde sağlarlar. İnşâ, dilin pasif bir şekilde yalnızca dış dünyayı yansıtmadığını; aynı zamanda onun oluşmasına katkıda bulunduğunun bir göstergesidir.⁸⁸ İnşâî (performative) ifadeler, dilin, dünyadaki değişimi etkileme gücüdür. Dil, dünya hakkında basit biçimde haber vermenin yanında bir sosyal eylem biçimi olarak da işlev görebilir. Bu noktada Kur'an ayetleri ve beraberinde hadisler, insanı çok yönlü bir varlık olarak ele almakta ve onun hem Allah'la ilişkisini hem toplum içerisindeki diğer insanlarla ilişkisini hem de iç dünyasını inşâ etmektedir.⁸⁹

İNŞÂ ifadelerinde, hali hazırda meydana gelmemiş bir şeyi talep etmek söz konusudur.⁹⁰ Searle'e göre talep gibi bir "seçim" belirten ifadeler, talebin içeriğiyle uygun olması için dünyayı değiştirme amacı taşıması bakımından - dünyadan zihne- "uygunluk" yönüne; zihindeki durumun dünyadaki değişime neden olması bakımından ise -zihinden dünyaya- nedensellik yönüne sahiptir.⁹¹ İnşâî ifadeler, tam anlamıyla açık ve aleni bir şekilde dile getirilmelidir. Üstü kapalı sözler ve anlaşılmayı zorlaştıracak şekilde dolaylı ifadeler inşâ olarak

⁸⁵ Süleyman Hayri Bolay, "Akıl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 18 Şubat 2022).

⁸⁶ Erdem, "Hanefî-Mâtürîdî Gelenekte Bilgi ve İman", 62.

⁸⁷ Mikail İpek, "İmam Mâtürîdî'de Bilgi Kuramı ve İmanda İstidlâlî Bilginin (Aklın) Rolü", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 14/2 (2021), 257.

⁸⁸ İsmail Durmuş, "İNŞÂ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 17 Şubat 2022).

⁸⁹ Muhammed Caner Ilgaroğlu, "Ahlâkın Duygusal Temeli: Kur'ânî Kavramlar Bağlamında Felsefî Bir Analiz", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/41 (2018), 77.

⁹⁰ Seyyid Şerîf Cürçânî, *Şerhu'l-mevakıf*, çev. Ömer Türker (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2015), 60.

⁹¹ John R. Searle, *Bilinç ve Dil*, çev. Muhittin Macit - Cüneyt Özpilavcı (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2005), 135.

kullanılamaz.⁹² Çünkü talep anlaşılmadığı takdirde içeriğinin tam anlamıyla yerine getirilmesi ve istenen değişimin gerçekleşmesi mümkün olmaz. Bu sebeple Peygamber'in (s.a.v.) inşâî sözleri açık, net ve anlaşılır ifadelerdir. Onun sözleri herhangi bir çekimserlik ya da tereddüt barındırmaz. Talep ettiği şeyde mübalağa etmediği gibi; talebin içeriğinden herhangi bir şey eksiltmemekte ve sözü eğip bükmemektedir.

Müminlerin düşünce dünyaları ve eylemlerinde meydana gelen değişimde, başta emir ve nehiyeler olmak üzere Peygamber'in (s.a.v.) dilindeki inşâî ifadeler önemli rol oynamaktadır. Onun dilindeki buyurganlık ve sözünün hüküm teşkil etmesi, müminlerin hayat tarzını bu hükümlere göre şekillendirmelerine ve hem bireysel hem de toplumsal olarak bu dilin buyurduğu nizama göre hareket etmelerine sebep olmuştur. Peygamber (s.a.v.) hevâsından konuşmadığı ve her bir sözü vahiy olduğu için, onun Kur'ân-ı Kerim dışında kendi sözleri de bağlayıcılık arz etmektedir.⁹³ Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de Allah'a (c.c.) ve Peygamber'e (s.a.v.) itaat edilmesi emredilmiştir.⁹⁴ Bu itaat, Peygamber'in (s.a.v.) dilindeki inşâî ifadelerinin içeriğine göre dünyada belli değişiklikler meydana getirmek suretiyle gerçekleşir.

Peygamber'in (s.a.v.) dili, insanlara ne yapması ve ne yapmaması gerektiğini söyleyen, onlara eşyanın asıl mâhiyetini bildiren ve dini telakkileri zihin dünyalarına yerleştiren inşâ edici bir dildir. Onun sözleri, müminler için bir nirengi noktası teşkil etmektedir. Karşılaştıkları herhangi bir problemin anahtarını, Kur'ân-ı Kerim ve Peygamber'in sünnetinde bularak; bu kaynaklara referansla problemin çözümünü ortaya koyabilmektedirler. Ancak bu, Kur'ân ve sünnette bütün tikel meselelere dair hükümlerin bulunmasından dolayı değil; tikel meselelerin hükmüne ulaştıracak tümel kaideler bulunduğundan dolayıdır.

6. Peygamber'in (s.a.v.) Dilinde İlanlar

Aslen ihbârî yapıda olmakla birlikte, fıkıh dilinde icap-kabul ifade eden "aldım", "sattım" gibi sözler de inşâî anlam taşır. Auistin, bazı durumlarda bir şey söylemenin "bir şey yapmak" olduğunu ifade etmiştir.⁹⁵ Onun bu konuda

⁹² Searle, *Bilinç ve Dil*, 266.

⁹³ en-Necm 53/3-4.

⁹⁴ Âl-i İmrân 3/32.

⁹⁵ John L. Austin, *How To Do Things With Words* (London: Oxford University Press, 1962), 12.

ortaya koyduğu söz edimleri teorisi, (speech acts theory) Searle tarafından geliştirilmiştir. Searle, sadece literal olarak söyleyerek icrâ edebileceğimiz tarzda bir anlama sahip olan bu ifadeleri “icrâ edici” olarak isimlendirmiştir.⁹⁶ Söylenen icrâ edici cümlelerin literal anlamı ve bu cümlelerin söylenişiyle meydana gelen olgu arasında bir bağ vardır.⁹⁷

Bu tarz cümleler aynı zamanda birer “ilan” ifadesidir. İlan, önerme içeriğinin doğruluğunu meydana getirecek tarzda dünyada bir değişiklik yapan ifadelerdir.⁹⁸ “Ebu Süfyan’ın evine giren güvendedir.”⁹⁹, “Müminler ancak kardeşirler.”¹⁰⁰, “Artık bu fetihten sonra hicret yoktur.”¹⁰¹ gibi ifadeler, sadece söylenerek dünyada bir değişiklik meydana getirebilir. Ancak bu tür ilanların dünyada bir değişiklik meydana getirebilmesi için literal olarak dile getirilmesi ve söyleyen kişinin bu değişikliği gerçekleştirme niyetine sahip olması yeterli değildir. Bunun yanında, sözü söyleyen kişinin bu değişikliği gerçekleştirmeye elverişli bir pozisyona sahip olması gerekir.¹⁰² Peygamber’in (s.a.v.), Allah’ın (c.c.) resulü olması ve sözünün şer’î olarak hüküm teşkil etmesi hasebiyle bu konudaki pozisyonu sabittir. Müminler ise, onun getirdiği dine iman ederek aldıkları pozisyon itibarıyla onun hükmüne uymakta ve gerekli değişimi gerçekleştirmektedirler.

Peygamber’in (s.a.v.) dilinde hem çeşitli talep kiplerindeki inşâ ifadeleri hem de birer icrâ edici olarak ilanlar büyük yer tutmaktadır. O, kendisine indirilen vahiy doğrultusunda yapılması ve yapılmaması istenen şeyleri dile getirmiştir. Ve bir hüküm koyucu olarak icrâ edici sözler sarf etmiştir. Peygamber’in (s.a.v.) ortaya koyduğu inşâ ifadeleri, her dönemde ve herkese hitap edecek küllî bir yasa teşkil etmektedir. O, son peygamber olması ve dinin artık kendisiyle kemâle ermesinden dolayı küllî, evrensel ve kıyamete kadar geçerli bir yasa ortaya koymuştur. Dolayısıyla Onun dil vasıtası ile gerçekleştirmiş olduğu bu inşâ ve değişim gelip geçici olmayıp, tüm insanlığı ve

⁹⁶ Searle, *Bilinç ve Dil*, 243.

⁹⁷ Searle, *Bilinç ve Dil*, 267.

⁹⁸ Searle, *Bilinç ve Dil*, 265.

⁹⁹ Bk. Müslim, “Cihad”, 84.

¹⁰⁰ Bk. el-Hucurât 49/10.

¹⁰¹ Buhârî, “Cihad”, 1 (No. 2631).

¹⁰² Searle, *Bilinç ve Dil*, 258.

tüm zamanları bağlayan sürekli ve köklü bir değişimdir. Dil, konuşan kişiye bu inşâ yetkisini veren bir kurumdur.¹⁰³

7. Peygamber'in (s.a.v.) Dilinde Doğruluk Değeri

Peygamber (s.a.v.), Allah'ın (c.c.) bildirdiği üzere hevâsından konuşmamaktadır. Onun sözlerinin kaynağı vahiydir.¹⁰⁴ Vahiy, Mâturîdî'ye göre içerisinde şüphe barındırmayan bir bilgidir. Çünkü o, bilginin asıl kaynağı ve mutlak sahibi olan Allah (c.c.) tarafından Cebrail (as) vasıtasıyla Peygamber'e (s.a.v.) indirilir ve çok hızlı bir şekilde Peygamber'in (s.a.v.) kalbine nüfuz eder.¹⁰⁵ Vahyin süratli bir şekilde Peygamber'in (s.a.v.) kalbine nüfuz etmesi ve hem literal olarak hem de semantik açıdan korunması, onun herhangi bir değişikliğe uğrama ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. Bu sebeple Peygamber'in (s.a.v.) sözlerinin doğruluğu kesindir. Onun sözleri, kendisine indirilen ilâhî anlamların çeşitli formlardaki ifadeleridir. Dolayısıyla semantik açıdan gerçek bir çelişki, tutarsızlık, yanlışlık ve eksiklik içermez. Ancak form açısından çelişkili görünen durumlar olabilir. Bu formel çelişkiler, fıkıh usulündeki delillerde çeşitli metotlarla giderilmektedir. Çünkü şer'î deliller arasında gerçek bir çelişki bulunması, Allah Teâlâ'nın hikmeti gereği mümkün görülmemektedir.¹⁰⁶

İbn Sina'ya göre Peygamber (s.a.v.), süratli bir şekilde tüm küllî makullerin bilgisini elde etmektedir. Daha sonra bu küllî bilgi, sahip olduğu hayal gücü sayesinde içinde bulunduğu toplumun diline aktarılabilir hale gelmektedir.¹⁰⁷ Peygamberler, açık seçik bir tasarlama ve zihinde canlandırma yeteneğine sahiplerdir.¹⁰⁸ Bu sebeple Peygamber'in (s.a.v.) dili, diğer insanların dilinden ayrılmaktadır. Küllî anlamların Peygamber'in (s.a.v.) zihnine intikalinde bir kusur ve eksiklik meydana gelmediği gibi; bu anlamların dil ile

¹⁰³ Searle, *Bilinç ve Dil*, 260.

¹⁰⁴ en-Necm 53/3-4.

¹⁰⁵ Mâturîdî, *Kitabu't-Tevhîd*, 64.

¹⁰⁶ Şule Güldü, "Ontolojik ve Epistemolojik Temelleriyle Sadrüşşerîfâ'da Müreccih Kavramı: Fâilin ve Müctehidin Fiiline Etkisi", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 22/1 (17 Mart 2022), 594.

¹⁰⁷ Kaya, "Peygamberin Yasa Koyuculuğu: İbn Sînâ'nın Amelî Felsefe Tasavvuruna Bir Giriş Denemesi", 87.

¹⁰⁸ Spinoza, *İlâhiyat: Peygamberlik Hakkında*, çev. Veysel Atayman (İstanbul: Salyangoz Yayınları, 2006), 177.

aktarımında da bir noksanlık oluşmaz. Dolayısıyla doğruluğu kesin olan sözlerdir.

Peygamber'in (s.a.v.) dilinde değişen bazı vurgular olmakla birlikte; onun tebliği temelde "tevhid" esasına dayanmaktadır. Bu konuda Peygamber'in (s.a.v.) dili, en baştan en sonuna kadar değişmemiş ve en ufak bir tavize kapı aralamamıştır. İman esasları, onun tebliğinin değişmeyen kemik yapısını oluşturmaktadır. Bunun yanında bildirmiş olduğu küllî kaideler, kıyamete kadar geçerliliğini sürdürecektir ve üzerine hüküm bina edilecek temel yasalardır. Bunlar da onun dilinde tutarlı bir sistem teşkil etmektedir.

Peygamber'in (s.a.v.) dili, evrensel ve zorunlu aklî ilkelerle çelişki göstermemektedir. Bu ilkeler "özdeşlik", "çelişmezlik" ve "üçüncü halin imkânsızlığı" ilkeleridir.¹⁰⁹ Aristoteles'e göre çelişmezlik ilkesi, akıl yürütmede olmazsa olmaz bir ilkedir.¹¹⁰ Birbirine zıt iki iddia ifade eden önermelerin aynı anda doğru olamayacağını ifade eder.¹¹¹ Bu anlamda bir önermeler sistemi içerisinde birbiri ile çelişen önermelerin olması, o sistemin tutarsız ve yanlış olduğu göstermektedir.

Modern dönemde ortaya atılan çeşitli doğruluk teorileri vardır. Bunlardan biri "iç tutarlılık teorisi"dir (the coherence theory of truth). İç tutarlılık teorisine göre "doğru", tutarlı ve tümel bir sisteme ulaşmaktır.¹¹² Bir önermenin doğruluğu, önermeler sistemi içerisindeki diğer önermelerle tutarlı olmasından geçmektedir. Çünkü sistem içerisindeki bütün ögeler, mantıksal çıkarım bağlarıyla birbirine bağlıdır.¹¹³ Sistem içerisindeki önermelerin tutarlı olmasının yanında, kullanılan kavram kümesinin tutarlılığı da doğruluğu değerlendirmede önemli bir faktör olarak kabul edilmiştir. Tutarlılık teorisinin uygulanabilir olabilmesi için, bir dil evrenindeki temel kavramlar dizisi anlaşılır bir paradigma oluşturmalıdır.¹¹⁴

¹⁰⁹ İbrahim Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş* (Ankara: Elis Yayınları, 2004), 15.

¹¹⁰ Aristoteles, *Metafizik*, çev. Ahmet Arslan (İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1996), 134.

¹¹¹ "Aristotle on Non-Contradiction", *The Stanford Encyclopedia Of Philosophy* (Erişim 16 Şubat 2022).

¹¹² Şeref Günday, "Doğru ve Doğruluk Kuramları", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/1-2 (Şubat 2010), 190.

¹¹³ "Coherence Theory of Truth", *Encyclopedia of Philosophy* (Erişim 13 Şubat 2022).

¹¹⁴ "Coherence Theory of Truth", *Wikipedia: The Free Encyclopedia* (Erişim 13 Şubat 2022).

Peygamber'in (s.a.v.) aktarmış olduğu önermeler sistemi ve onun dil evrenindeki kavramlar bütünü, herhangi bir tutarsızlık içermemektedir. Çünkü Peygamber (s.a.v.), zihninde külli anlamlara sahiptir.¹¹⁵ Küllî bir anlamın kaplamındaki cüz'î anlamlar arasında ise bir çelişki meydana gelmez. Dolayısıyla Onun dili, karşısındaki muhatabın anlayacağı düzeyde bir aktarım gerçekleştirmekle birlikte, küllî bir anlamı ifade etmesi açısından değişmez ve çelişki oluşturmaz.

Allah (c.c.), "Kur'an'ı inceleyip düşünmüyorlar mı? Eğer Allah'tan (c.c.) başka birinden gelmiş olsaydı onda birçok tutarsızlık ve çelişki bulurlardı." buyurmuştur.¹¹⁶ Kur'an'ın kendi içerisinde çelişki barındırmamasın, onun Allah (c.c.) tarafından indirilmesinin bir neticesi olduğu bildirilmiştir. Peygamber'in (s.a.v.) sözleri de vahiy kaynaklı olduğundan dolayı onun dili de çelişki barındırmamaktadır. Peygamber'in (s.a.v.) kullandığı tüm dilsel ifadeler hakikatin birer taşıyıcısıdır. Hakikatin ise hakikatle çelişmesi gibi bir durum ise söz konusu olamaz.

Öyleyse Peygamber'in (s.a.v.) dili, önermelerin birbiriyle tutarlı olduğu küllî bir sisteme işaret etmesinden dolayı bu teoriye göre doğruyu yansıtmaktadır. Ancak bu teori, önermelerin maddesiyle ilgilenmez. Yalnızca onların sistem içerisindeki diğer önermelerle çelişki arz edip etmemesi hususuyla ilgilenir. Bu sebeple maddesi yanlış olan ancak sistemli bir bütün arz eden önermeleri de doğru kabul eder. Dolayısıyla, hakikatin tek bir mutlak sistem için geçerli olmadığını ön görür.¹¹⁷ Oysa sistem içindeki tutarsızlık, o sistemi yanlışlamak için tek başına yeterli bir sebepken; sistem içindeki tutarlılık, o sistemin doğruluğunu ispat etmek için yeter sebep değildir. Zira bir sistemin doğru olması için, içerisindeki önermelerin tutarlı olmasının yanında tek tek her bir önerme doğru olmalıdır. Dolayısıyla bu teori, doğruluk değerini göstermek için tek başına yeterli değildir.

Bir diğer doğruluk teorisi ise "uygunluk teorisi"dir (the correspondence theory of truth). Bu teoriye göre temel önermelerin doğruluğu dış dünya gerçekliğiyle uyumlu olmasına bağlıdır. Diğer önermelerin doğruluğunu ise bu temel önermelerle olan sentaktik bağlantıları belirler. Yani önermenin iddiası

¹¹⁵ Kaya, "Peygamberin Yasa Koyuculuğu: İbn Sînâ'nın Amelî Felsefe Tasavvuruna Bir Giriş Denemesi", 87.

¹¹⁶ en-Nisâ 4/82.

¹¹⁷ "Coherence Theory of Truth", *Wikipedia: The Free Encyclopedia*.

dolaylı olarak hangi temel önermelere dayanıyorsa onlar yoluyla doğrulanmaktadır.¹¹⁸ Peygamber'in (s.a.v.) bildirdiği tecrübe edilebilir önermeler dış dünya gerçekliği ile uyumludur ve uygunluk teorisi ile doğrulanabilmektedir. Peygamber (s.a.v.), kâinatın yaratıcısı olan Allah'ın (c.c.)¹¹⁹ kendisine indirdiği vahyi beyân etmektedir. Dolayısıyla onun dilinin dış dünya gerçekliğine uygun olmaması mümkün değildir. Aksine bu gerçekliği ondan daha iyi ifade edebilecek bir kimse bulunmamaktadır. Ancak bu teori, yalnızca dış dünya gerçekliğini esas alan bir doğrulamayı içerdiğinden dolayı, metafiziksel önermeleri doğrulamak için bir kıstas teşkil etmemekte ve bu önermelerin ne doğrudan ne de dolaylı olarak doğrulanamayacağını ifade etmektedir.¹²⁰ Bu sebeple yalnızca bir kısım önermelerin doğruluğunun test edilebileceği eksik bir teoridir. Peygamber'in (s.a.v.) bildirdiği hakikatlerden fizikî âlemle ilişkili olanlar bu teoriyle uyumlu olmakla birlikte; onun bildirdiği gaybî hakikatler bu teorinin doğrulama alanı içerisinde yer almamaktadır.

Peygamber'in (s.a.v.) doğru sözlü olduğu, Onu inkâr edenler tarafından da kabul edilmiş bir hakikattir. Peygamber (s.a.v.), "Ey Kureyş topluluğu! Size bu dağın ardında veya şu vadide düşman atlıları olduğunu ve sabaha veya akşama üzerinize hücum edeceklerini söyleyecek olursam, bana inanır mısınız?" diye sorduğunda Kureyşliler, "Evet inanırız. Çünkü senin bugüne kadar yalan söylediğine şahit olmadık." demişlerdir.¹²¹ Peygamber (s.a.v.), peygamber olmadan önce de hiçbir zaman yalan söylememiş ve kendisini tanıyanlar tarafından "el-emîn" olarak isimlendirilmiştir. İnsanların bu noktadaki şahitliği önem arz etmektedir. Hayatı boyunca yalanına bir kez dahi şahit olunmamış bir insanın, baskı ve eziyetlere maruz bırakılmasına sebep olan bir konuda yalan söylüyor olması makul bir durum değildir. Zira Peygamber'in (s.a.v.) bu dini tebliğ etmesinde ve peygamber olduğunu iddia etmesinde herhangi bir şahsi menfaati bulunmamaktadır.

Peygamber (s.a.v.), tebliğ vazifesini yerine getirirken "davet metodu"nu kullanmıştır. Davet, icabet ile sonuçlanabileceği gibi red ile de sonuçlanabilmektedir. Bu anlamda zaruri olarak bir sonucu gerekli kılmaz ve yöntemi içerisinde ikrah yoktur. "İstememek, rıza göstermemek, tiksirmek" gibi

¹¹⁸ Şafak Ural, *Pozitivist Felsefe: Bilimde ve Felsefede Doğrulama* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1986), 35.

¹¹⁹ Lokmân 31/11.

¹²⁰ Ural, *Pozitivist Felsefe: Bilimde ve Felsefede Doğrulama*, 66.

¹²¹ Buhârî, "Tefsir", 260 (No. 4492).

anamlara gelen ikrah, kişiyi razı olmadığı bir işi yapmaya zorlamak manasında kullanılır. Burada aklî bir zorunluluk değil, hariçten gelen bir zorlamanın yol açtığı meşakkat söz konusudur.¹²² Zorunluluk, insanın düşünerek ve seçerek yapmasına karşıt bir durumu ifade eder.¹²³ Peygamber'in (s.a.v.) bildirdiği delillerin apaçık olduğunu düşünüldüğünde, bunların kabulünde harici bir zorunluluğa gerek yoktur. Dolayısıyla icabet etmek veya etmemek muhatabın seçimine bırakılır. Bu anlamda Peygamber'in (s.a.v.) dili strateji içermemektedir. İnatçı bir tavra bürünmeden Onu dinleyen herkes, sözlerinin doğru olduğunu bilir.¹²⁴

Sonuç

Peygamber (s.a.v.), tebliğ ve tebyin vazifesini dil vasıtasıyla icra etmiştir. Bu vazifeyi icra ederken kullandığı dil, şekilsel unsurlar açısından değerlendirildiğinde bir eksiklik taşımamaktadır. Onun dili, morfoloji ve sentaks açısından Arap dilinin kurallarına uygundur. Her ne kadar muhatabının anlayışına göre dilinde değişkenlik gösteren unsurlar olsa da hiç kaba davranmaması gibi asla değişmeyen unsurlar da vardır. Bunun yanında Peygamber (s.a.v.), muhatabının dikkatini çekecek, onun ön hazırlığını sağlayacak ve içeriğin önemine vurgu yapacak şekilde bazı dilsel unsurlara başvurarak sözün tesirini attırmıştır.¹²⁵ Peygamber (s.a.v.), söz söyleme konusunda mahir olan bir topluma gönderildiğinden dolayı onları etkileyebilecek bir dilsel özellik ile donatılmıştır.¹²⁶ Öyle ki Arapların en fasihi olduğunu ifade etmiştir.¹²⁷

Peygamber'in (s.a.v.) dilindeki ifadeler semantik açıdan ele alındığında, apaçık hakikatlere delâlet eden basit ve anlaşılır sözler olduğu söylenebilir. O, az kelime ile çok söz ifade eden veciz bir dile sahiptir.¹²⁸ Anlamın aktarımında uzun ve karmaşık ifadelerle başvurmamıştır. Bunun yanında Peygamber'in (s.a.v.) sözlerinin içeriği, muhatabın durumunu göz ardı etmeyecek surette bir

¹²² Ali Bardakoğlu, "İkrah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 28 Aralık 2021).

¹²³ Aristoteles, *Metafizik*, 155.

¹²⁴ Mâturîdî, *Kitabu't-Tevhîd*, 371.

¹²⁵ Canan, *Peygamberimizin Tebliğ Metotları*, 298.

¹²⁶ Uzunoğlu, "Hz. Peygamber'in Edebî Yönü", 44.

¹²⁷ Suyûtî, *el-Müzhir fi 'ulûmi'l-luğa* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998), 7.

¹²⁸ Buhârî, "Tâbir", 22 (No. 6611).

esnekliğe sahip olmakla birlikte, değişmeyen ve taviz kabul etmeyen bazı temel esaslar da içermektedir. Bu esaslar tebliğin bütünü içerisinde bütünlük ve tutarlılık arz etmektedir.

Peygamber'in (s.a.v.) sözlerinin şekilsel açıdan bir eksiklik ve semantik olarak tebliğin ana omurgasını teşkil eden konularda bir tutarsızlık taşımaması, onun sözünün doğruluğuna işaret eden unsurlar arasında sayılabilir. Peygamber'in (s.a.v.) sözünün vahiy kaynaklı olması ve dolayısıyla külli anlamları elde edebilmesi, onun sözlerinin semantik açıdan tutarsızlık taşıma imkânını ortadan kaldırmaktadır. Bunun yanında Peygamber'in (s.a.v.) dilinin ikrah içermemesi ve inkârcıların dahi onun doğru sözlü olduğunu kabul etmesi, onun sözünün doğruluğuna birer delil olarak gösterilebilir.

Kaynakça | References

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel*. thk. Şuayb el-Arnâvut – Âdil Mürşid. Türkiye: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001.
- Aristoteles. *Metafizik*. çev. Ahmet Arslan. İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1996.
- "Aristotle on Non-Contradiction". *The Stanford Encyclopedia Of Philosophy*, ed. Edward N. Zalta, Uri Nodelman. Erişim 16 Şubat 2022. <https://plato.stanford.edu/archives/spr2019/entries/aristotle-noncontradiction/>
- Arslan, Hüsamettin. *Epistemik Cemaat*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1991.
- Aslan, Recep. "Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Üslubu ve Anlatım Tarzı". *İlahiyat Akademik Dergisi* 14 (Aralık 2021), 219-236. <https://10.52886/ilak.1017510>
- "Association". *Encyclopedia Britannica*. Erişim 15 Ocak 2022. <https://www.britannica.com/science/association-psychology>
- Austin, John Langshaw. *How To Do Things With Words*. London: Oxford University Press, 1962.
- Bardakoğlu, Ali. "İkrah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 28 Aralık 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ikrah>
- Bolay, Süleyman Hayri, "Akıl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 18 Şubat 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/akil#1>
- Bolelli, Nusreddin. *Belâgat: Beyân-Meâmî-Bedî' İlimleri Arap Edebiyatı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2001.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *Sahîhu'l-Buhârî*. nşr. Mustafa Dîb el-Buğâ. Dımaşk: Dar-u İbn Kesir, 5. Basım, 1414/1993.
- Canan, İbrahim. *Peygamberimizin (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) Tebliğ Metotları*. İzmir: Yeni Akademi Yayınları, 2007.
- Canlı, Mustafa. "Hz. Peygamber Örneğinde Sözlü ve Sözsüz İletişim". *Bilimname* 17/2 (Haziran 2008), 147-177.
- [Cavanaugh, Jillian R. "Performativity". Oxford Bibliographies. Erişim 16 Şubat 2022. https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199766567/obo-9780199766567-0114.xml](https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199766567/obo-9780199766567-0114.xml)
- "Coherence Theory of Truth". *Encyclopedia of Philosophy*. Erişim 13 Şubat 2022. <https://www.encyclopedia.com/humanities/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/coherence-theory-truth>
- "Coherence Theory Of Truth". *Wikipedia: The Free Encyclopedia*. Erişim 13 Şubat 2022. https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=coherence_theory_of_truth&oldid=1059138433
- Cürçani, Seyyid Şerîf. *Şerhu'l-mevakîf*. çev. Ömer Türker. 1. Cilt. İstanbul: Türkiye

- Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2015.
- Çuhadar, Mustafa. "Fesahat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 2 Şubat 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/fesahat>
- Duignan, Brian. "Occam's Razor". *Encyclopedia Britannica*. Erişim 28 Şubat 2022. <https://www.britannica.com/topic/occams-razor>
- Durmuş, İsmail. "İtnâb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 9 Şubat 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/itnab#1>
- Durmuş, İsmail. "İhbâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 22 Şubat 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ihbar--belagat>
- Durmuş, İsmail. "İnşâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 17 Şubat 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/insa--dil-edebiyat#1>
- Durmuş, İsmail. "Meânî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 12 Şubat 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/meani#1>
- Durmuş, İsmail. "Mübalğa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 14 Şubat 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mubalaga#1>
- Emiroğlu, İbrahim. *Klasik Mantiğa Giriş*. Ankara: Elis Yayınları, 2004.
- Emiroğlu, İbrahim. "Mantık", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 15 Haziran 2023.
- Er, Ümmü. *Hadislerin Şifâhî Rivâyeti ve Hadis Hâfızlığı*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Erdem, Engin. "Hanefî-Mâtürîdî Gelenekte Bilgi ve İman". *Diyanet İlmî Dergi* 54 (2018), 59-78.
- Güldü, Şule. "Ontolojik ve Epistemolojik Temelleriyle Sadrüşşeri'a'da Müreccih Kavramı: Fâilin ve Müctehidin Fiiline Etkisi". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 22/1 (17 Mart 2022), 577-604. <https://doi.org/10.33415/daad.1032538>
- Günday, Şeref. "Doğru ve Doğruluk Kuramları". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/1-2 (Şubat 2010), 187-195.
- Hacımüftüoğlu, Nasrullah. "Beyân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 12 Şubat 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/beyan--edebiyat>
- İlgaroğlu, Muhammed Caner. "Ahlâkın Duygusal Temeli: Kur'ânî Kavramlar Bağlamında Felsefî Bir Analiz". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/41 (2018), 75-91.
- İbn Hazm. *et-Takrîb li-haddî'l-mantık*. çev. İbrahim Çapak - Yusuf Arıkaner. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2018.
- İbn Rüşd. *Telhisu'l-hatabe*. thk. Abdurrahman Bedevi. Kuveyt: Vekaletü'l Matbuat, 595/1198.
- İpek, Mikail. "İmam Mâtürîdî'de Bilgi Kuramı ve İmanda İstidlâlî Bilginin (Aklın) Rolü", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 14/2 (2021), 249-264.

10.46790/erzisosbil.933464

Kabakoz, Muhammed. *İlk Defa Hadislerde Geçen ve Hz. Peygamberi Tarafından Özel Anlamda Kullanılan Kelimeler ve Deyimler*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

Kandemir, M. Yaşar. "Cevâmiu'l-Kelim". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 13 Şubat 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/cevamiul-kelim>

Kâtibî. *Şemsiyye Risâlesi*. thk. çev. Ferruh Özpilavcı. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2017.

Kaya, M. Cüneyt. "Peygamberin Yasa Koyuculuğu: İbn Sînâ'nın Amelî Felsefe Tas.a.v.vuruna Bir Giriş Denemesi". *Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 14/27 (Aralık 2009), 57-91.

Kılıç, Hulusi. "Belâgat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 10 Şubat 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/belagat#1>

Kur'ân Yolu. Erişim 12 Şubat 2022. <https://kuran.diyaret.gov.tr>

Mâturîdî, Ebû Mansûr. *Kitabü't-tevhid*. thk. Bekir Topaloğlu. İstanbul: İSAM Yayınları, 2013.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-sahîh*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Kahire: Matbaat-u İsâ el-Bâbî el-Halebî ve Şürekâuhû, 1374/1955.

Özcan, Hanifi. *Mâturîdî'de Bilgi Problemi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1993.

Özdoğan, M. Akif. "Arap Dili ve Edebiyatı Kaynaklarında Hz. Peygamber'in Dil ve Edebiyattaki Yerine Bir Bakış", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5/1 (Şubat 2005), 223-242.

Özkan, Mehmet. *Hız Peygamber ve Gençlik Sorunları*. Konya: Palet Yayınları, 2019.

Saraç, M. A. Yekta. "İcâz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 13 Şubat 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/icaz--belagat>

Searle, John R. *Bilinç ve Dil*, çev. Muhittin Macit - Cüneyt Özpilavcı. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2005.

Spinoza. *İlahiyat: Peygamberlik Hakkında*. çev. Veysel Atayman. İstanbul: Salyangoz Yayınları, 2006.

Suyûfî. *el-Müzhir fi 'ulûmi'l-luğa*. 1. Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kutübi'l-İlmiyye, 1998.

Ural, Şafak. *Pozitivist Felsefe: Bilimde ve Felsefede Doğrulama*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1986.

Uzun, Ahmet. *Sahih-i Buhari'deki Cevamiu'l Kelim Nitelikli Hadislerin Değerlendirilmesi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.

Uzunoglu, Vecih. "Hz. Peygamber'in Edebî Yönü". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 32 (2010), 41-76.

Yeşil, Mustafa. "Mantık Felsefesi: Dil, Anlam ve Doğruluk". *İlahiyat Fakültesi Dergisi*

20/1 (2015), 99-114.